

‘Deradicalisering’

Wetenschappelijke inzichten
voor een Vlaams beleid

Lore Colaert (red.)

vlaams
vredesinstituut

‘Deradicalisering’

Wetenschappelijke inzichten
voor een Vlaams beleid

LORE COLAERT (RED.)

Colofon

'Deradicalisering'. Wetenschappelijke inzichten voor een Vlaams beleid

© Vlaams Vredesinstituut, Brussel, 4 juli 2017

ISBN 9789078864868

REDACTIE

Lore Colaert

EINDREDACTIE

Els Roger

TAALREDACTIE ENGELS

Juleen Eichinger

VERTALING ENGELSE HOOFDSTUKKEN

Production nv

FOTO COVER

© Jimmy Kets

LAYOUT

Karakters

DRUK

Artoos

Verantwoordelijk uitgever: Tomas Baum, Leuvenseweg 86, 1000 Brussel

Met dank aan redactiecomité: Christophe Busch, Rik Coolsaet & Maarten Van Alstein

DISCLAIMER

Hoewel het Vlaams Vredesinstituut uiterste zorgvuldigheid heeft betracht bij de redactie van dit document, kan het niet aansprakelijk worden geacht of gesteld voor mogelijke vergissingen of onvolledigheden. Tevens wordt geen enkele vorm van aansprakelijkheid aanvaard voor enig gebruik dat een lezer van dit document maakt.

De perceptie van anti-radicalisering door jongeren

PAUL THOMAS¹

Inleiding

“Jongeren worden vaak gezien als plegers van gewelddadig extremisme of als mogelijke slachtoffers van rekrutering door gewelddadige groeperingen. Dat narratief gaat echter voorbij aan het feit dat de meeste jongeren deel zijn van de oplossing.”²

Dit hoofdstuk bekijkt welke empirische kennis er is over de relatie tussen antiradicaliseringsmaatregelen en jongeren. Het behandelt zowel de sterke focus die westerse overheden in hun antiradicaliseringsmaatregelen op jongeren hebben gelegd, als de wijze waarop die jongeren die maatregelen in de praktijk hebben gepercipieerd en ervaren. Er wordt onderscheid gemaakt tussen perceptie en ervaring omdat een van de issues de mate is waarin jongeren zich bewust zijn van het feit dat er met en rond hen antiradicaliseringsmaatregelen worden genomen, en de vraag of dat bewustzijn belangrijk is of niet. Onderzoek wijst ook uit dat de perceptie van antiradicaliseringsmaatregelen niet los kan worden gezien van percepties van groepsstigmatisering en -marginalisering binnen de samenleving.

Het hoofdstuk bespreekt een reeks onderling samenhangende thema's:

- 1) De wijzen waarop antiradicaliseringsmaatregelen internationaal jongeren als doelgroep hebben vooropgesteld en benaderd;
- 2) De mate waarin jongeren zich bewust zijn van deze maatregelen;
- 3) Perspectieven op de aard en impact van op jongeren gerichte maatregelen.

Op basis van deze bespreking wordt afgesloten met *evidence-based* voorstellen voor constructief beleid dat jongeren actief kan betrekken om hun weerbaarheid tegen extremisme te bevorderen.

Dit hoofdstuk put vooral uit bevindingen uit Groot-Brittannië.³ Groot-Brittannië was met zijn 'Prevent-strategie' immers de voorloper in deze 'zachte', preventieve⁴ antiradicaliseringsmaatregelen⁵ en is ook een van de weinige landen met een nationaal gecoördineerd, breed opgezet programma. Prevent heeft een grote invloed gehad op het beleid in andere staten en heeft door haar evolutie heen een sterke, substantiële focus gehad op jongeren en de professionele opvoeders die met hen werken. Daarnaast put het hoofdstuk ook uit relevant empirisch bewijs uit andere westerse landen.⁶

Dit beleid heeft daardoor mogelijk juist meer argwaan en vervreemding ten opzichte van de staat veroorzaakt, wat het vergaren van inlichtingen uit de gemeenschap, wat vitaal is voor de strijd tegen extremisme en terrorisme, net belemmert.

Dit hoofdstuk voert aan dat de aanpak van Prevent op het vlak van jongeren problematisch is geweest. Bepaalde maatregelen lijken de bestaande verdeeldheid en stigmatisering binnen de samenleving te hebben verergerd door slechts op één etnische/religieuze gemeenschap (moslims) te focussen. Het lijkt erop dat soms gebruik is gemaakt van verborgen toezicht, en vaak was er een verrassend gebrek aan echte educatieve projecten die de weerbaarheid van jongeren tegen extremisme daadwerkelijk ten goede hadden kunnen komen.⁷ Veel van het hier beschouwde

empirische materiaal suggereert dat op jongeren gerichte antiradicaliseringsmaatregelen er niet in zijn geslaagd hun weerbaarheid te bevorderen. Redenen hiervoor zijn een gebrek aan duidelijkheid over de doelstellingen en hoe succes gemeten wordt, gecombineerd met een gebrek aan vertrouwen van de landelijke overheid in het oordeel van de lokale overheden en professionele praktijkdeskundigen op het terrein. Dit beleid heeft daardoor mogelijk juist meer argwaan en vervreemding ten opzichte van de staat veroorzaakt, wat het vergaren van inlichtingen uit de gemeenschap, vitaal voor de strijd tegen extremisme en terrorisme, net belemmert.⁸

De focus van antiradicalisering op (voornamelijk moslim)jongeren

Jongeren, dus personen jonger dan 26 jaar, zijn in vele westerse landen ontegensprekelijk een primaire doelgroep geweest voor preventieve antiradicaliseringsmaatregelen.⁹ In Groot-Brittannië was in de regeringsevaluatie van het eerste jaar van Prevent de trotse verklaring te lezen dat men had gewerkt met bijna 50.000 mensen, van wie de meerderheid jonge moslims.¹⁰ Dit *targeten* van jongeren is te verklaren doordat de belangrijkste daders van veel gevallen van binnenlands islamistisch terrorisme uit deze demografische groep zijn gekomen, in Groot-Brittannië en de rest van Europa.¹¹ Nesser bijvoorbeeld identificeert jongeren als de “onaangepasten”, de “lanterfanter” en de “protégés” binnen islamistische samenzweringen en beschrijft hen als “jong en met weinig levenservaring, ... beïnvloedbaar en gemakkelijk te manipuleren door oudere figuren die zij respecteren en naar wie ze opkijken (zoals tussenpersonen of andere mentoren, onder wie militante predikers)”.¹²

Deze daders waren aanvankelijk vaak in de twintig en sommige hadden zelfs hoger onderwijs genoten, maar de jongste jaren was er een opvallende dalende trend merkbaar in de leeftijd en het opleidingsniveau van jongeren die probeerden naar Syrië te reizen (en daar vaak in slaagden): het waren steeds vaker oudere tieners met een beperkte opleiding.¹³ Dit op zichzelf was al een rechtvaardiging om het beleid prioritair op jongeren te richten, maar er is ook een tweede, meer pragmatische reden: via scholen, universiteiten en jongerenprojecten in gemeenschappen kan de staat effectief grote aantallen jongeren bereiken, terwijl het veel moeilijker is oudere volwassenen in de gemeenschap zover te krijgen dat ze deelnemen aan een dialoog met het oog op antiradicalisering.

De Britse Prevent-strategie gaf steeds prioriteit aan jongeren, maar de wijze waarop dat gebeurde, is significant veranderd. In de eerste fase (2007–2011) lag de nadruk bij Prevent sterk op het betrekken van jongeren via gemeenschapsgericht jongerenwerk. Scholen werden veel minder betrokken, waardoor zij onzeker waren over hun rol in Prevent.¹⁴ In deze fase werd de financiering verdeeld onder lokale overheden met grote moslimpopulaties en onder lokale moslimorganisaties uit het middenveld. Deze subsidies werden in overgrote meerderheid gebruikt om jongeren te engageren via jeugdwerkprojecten.

In een streek in het noorden van Engeland (waar twee van de daders van de bom-aanslagen van 7 juli 2005 in Londen hadden gewoond¹⁵) had aanvankelijk het lokale departement jeugdwerk de leiding over het Prevent werk. Ze zetten daarvoor hun bestaande aanbod over burgerschap in, maar de nationale richtlijnen dwongen hen

om alleen met moslimjongeren te beginnen werken.¹⁶ Een studie naar het werk van Prevent in drie steden in een andere regio van Engeland wees uit dat het jeugdwerkers in staat had gesteld om nieuwe contacten en relaties op te bouwen met grotere aantallen moslimjongeren: “City C meldde een aanzienlijke stijging van het gebruik van jongerendiensten door moslimjongeren met 87%: van 231 in februari 2007 naar 432 in februari 2008.”¹⁷ Empirische studies van Prevent-activiteiten in het oosten van Londen bevestigden ook deze voorrang voor het werken met moslimjongeren in jeugdwerk.¹⁸

Aan deze specifieke Britse Prevent-benadering van jongeren kwam abrupt een einde na de Prevent Review van 2011,¹⁹ toen de nieuwe regeringscoalitie de financiering van Prevent voor gemeenschapsgerichte werking grotendeels stopzette. In 2015 kwam er in plaats daarvan een nieuwe benadering. De prioriteit gaat nog altijd naar jongeren, maar op een heel andere manier. Alle overheidsprofessionals in de onderwijs- en gezondheidssector zijn nu formeel wettelijk verplicht²⁰ om Prevent toe te passen: dit wil zeggen dat ze individuen moeten monitoren, en degene van wie ze denken dat ze ‘gevaar’ lopen om betrokken te raken bij extremisme, moeten aanmelden bij het antiradicaliseringsbegeleidingsprogramma ‘Channel’.²¹ Deze aanpak gold voor alle leraren in het openbaar onderwijs en alle jeugdwerkers die de ‘Workshop to Raise Awareness of Prevent’-training kregen. De benadering was zeer controversieel. Kritische rapporten focusten op het snel toenemende aantal jongeren dat bij Channel werd aangemeld en de uiterst ongepaste inhoud en vorm van sommige van deze aanmeldingen.²²

De transparantie van antiradicaliseringsmaatregelen

Ondanks de prominente focus die het antiradicaliseringsbeleid legt op jongeren, is die doelgroep zich niet altijd bewust van dat beleid. Evaluaties op het terrein van de initiële implementatie van Prevent in Groot-Brittannië wezen uit dat jongerenwerkers vaak bewust de term ‘Prevent’ vermeden vanwege de controversiële aard van

het programma. In plaats daarvan hanteerden ze vage benamingen, waardoor de jongeren en hun familie zich vaak niet bewust waren van het feit dat Prevent de financier was van het project waaraan zij deelnamen.²³ De aanvankelijke vijandigheid tegenover Prevent vormde voor jongerenwerkers in Tower Hamlets, Oost-Londen aanleiding om Prevent ‘in te bedden’ in normale jeugdwerksessies om toch enige

“Ons werk zou worden gewantrouwd, mensen zouden de deur in ons gezicht dichtslaan als ze wisten dat we door Prevent werden gefinancierd.”

medewerking te krijgen: “we gebruikten het geld om na de sessie een voetbalwedstrijd te organiseren om mensen te stimuleren aan de sessie deel te nemen”.²⁴ Gelijkaardige inbedding in ‘normaal’ jongerenwerk vond plaats in Kirklees, West Yorkshire.²⁵ Ook daar aarzelden de jongerenwerkers om de naam Prevent te gebruiken. Kundnani’s verslag van zijn onderzoek naar de vroege Prevent-praktijk, ‘Spooked’, citeert de beheerder van een jongerenproject: “ons werk zou worden gewantrouwd, mensen zouden de deur in ons gezicht dichtslaan als ze wisten dat we door Prevent werden gefinancierd”.²⁶

Dit veel voorkomende gebrek aan transparantie over de financiering door Prevent werd nog verscherpt doordat bestaande jongerenprojecten vaak werden ingezet om Prevent te implementeren, vooral in de periode dat andere nationale financiering voor lokale overheden en voor middenveldorganisaties begon te krimpen. Het vormde een centraal element in de beschuldiging dat Prevent een dekmantel vormde voor het ‘bespioneren’ van jonge moslims en hun gemeenschappen.²⁷ Het leidde rechtstreeks tot een parlementair onderzoek, waarbij mondelinge verklaringen werden opgetekend van lokale overheden, jongerenorganisaties, groepen uit het middenveld en politieorganen die bij de implementatie van Prevent betrokken waren.²⁸ Jongeren die volledig op de hoogte waren van Prevent-financiering, stelden de uitgangspunten van het antiradicaliseringsprogramma in vraag. Een voorbeeld: het UK Youth Parliament is de voornaamste landelijke overkoepelende instantie voor jongerenvertegenwoordiging, die werkt met lokaal verkozen jongerenfora en -raden. Ze ontving financiering van Prevent, maar weigerde de ‘enkel moslims’-grondslag van het programma te aanvaarden; in plaats daarvan stimuleerden ze politiek debat tussen jongeren uit verschillende gemeenschappen – tot hun financiering werd ingetrokken.²⁹

Dit gebrek aan transparantie voor jongeren binnen de Prevent-strategie van Groot-Brittannië heeft zich in de laatste fase opnieuw herhaald. Jongeren zijn er vaak niet van op de hoogte dat leraren, jongerenwerkers of gezondheidswerkers hen hebben aangeduid als ‘vatbaar’ voor radicalisering en hen ofwel formeel hebben aangemeld ofwel hun geval ‘informeel’ hebben besproken met extern Prevent-personeel. Het onderzoek tot nu toe toont dat jongeren ook op school zich vaak niet bewust zijn van hun doorverwijzing totdat de ouders zonder uitleg naar school worden geroepen of er zelfs politieagenten aan huis opduiken, met de te verwachten ontsteltenis en sociale gêne van dien.³⁰ Het feit dat het beleid Prevent-toezicht wil inbedden of ‘mainstreamen’ in breder beschermingsbeleid (zoals bijvoorbeeld voor kinderbescherming) in scholen, hogere onderwijsinstellingen en zelfs kinderdagverblijven (sommige Prevent-aanmeldingen hadden betrekking op zeer jonge kinderen) vergroot het gebrek aan duidelijkheid.³¹ Recent onderzoek suggereert dat opvoedkundig personeel geen problemen heeft met deze beschermingsdimensie

van Prevent, maar dat ze, vanwege het antimoslimimago van het programma, het toch als controversieel zien.³²

Perspectieven op de aard en impact van op jongeren gerichte maatregelen

Stigmatisering en surveillance

Internationale, nationale en lokale onderzoeken hebben stuk voor stuk aangetoond dat de geloofsidentiteit voor jonge moslims, als minderheid in westerse landen, van primair belang is, en dat moslimjongeren sinds de aanslagen van 11 september 2001 in New York het gevoel hebben dat hun identiteit negatief wordt bekeken.³³ In Groot-Brittannië zijn moslims ervan beschuldigd geweest niet in de bredere samenleving te zijn geïntegreerd, en trouw aan geloofsgenoten boven nationale loyaliteit te plaatsen. Volgens jonge moslims hebben de media en het politieke discours deze maatschappelijke gevoelens versterkt, met frequente ervaringen met op religie gebaseerde haatmisdrijven tot gevolg.³⁴ Vooral het discours rond de 'War on Terror' en de landelijke antiterreurmaatregelen gaven jonge moslims het gevoel tot een 'verdachte gemeenschap' te behoren.³⁵ Ze hebben aan den lijve ervaren dat ze in het openbaar en op reis werden aangehouden en ondervraagd op basis van kennelijke raciale profilering.³⁶ Dit gevoel van in de gaten te worden gehouden en onder vuur te liggen lijkt hun gehechtheid aan een aparte, aantoonbaar 'defensieve' geloofsidentiteit als moslim en zichtbaar vertoon van islamitische kledij, zoals de hidjab voor vrouwen, te hebben versterkt.

Deze percepties bij moslimjongeren van hoe de maatschappij hen ziet, bemoeilijken de integratie, en de dialoog over antiradicalisering. Ze tonen hoe belangrijk zeer omzichtig taal- en toongebruik van beleidsmakers is in verband met antiterreurbeleid. Groot-Brittannië heeft zijn taal inzake het antiradicaliseringsbeleid grondig herzien – bijvoorbeeld door de term 'islamitisch' niet te gebruiken wanneer het over binnenlands 'terrorisme' gaat – dankzij het werk van zijn 'Research, Information and Communication Unit' (RICU).³⁷

Deze bredere maatschappelijke realiteit toont ook dat een effectief antiradicaliseringsbeleid gezien moet worden als inclusief en niet-stigmatiserend, hoewel de realiteit soms anders is. Het feit dat de eerste fase van de Britse Prevent-strategie officieel alleen op moslims was gericht en op zeer grote schaal op moslimjongeren focuste, intussen gewag makend van de noodzaak van 'een aantoonbare attitudeverandering bij moslims',³⁸ maakte dat veel Britse moslims vanaf het begin tegen

het programma gekant waren. Veel moslimgemeenschapsorganisaties in de voornaamste doelgebieden, zoals het noorden van Engeland, weigerden mee te werken, terwijl andere zich er in felle bewoordingen tegen kantten.³⁹ Er bestond vooral onvrede over het feit dat Prevent alleen op moslims focuste in een periode waarin extreemrechtse politieke groepen de lokale verkiezingen wonnen en empirische analyses uitwezen dat extreemrechts geweld in opkomst was en niet kon worden afgedaan met de 'lone wolf'-theorie.⁴⁰ De exclusieve focus op moslims binnen Prevent werd in 2011 opgegeven, maar door deze beginperiode bestaat binnen de gemeenschap nog altijd de perceptie dat Prevent alleen naar moslims kijkt. 'Risico-individue' met een extreemrechtse/racistische attitude worden nu ook wel bij Channel aangemeld, maar uit onderzoek naar hoe de 'Prevent-plicht' op scholen en hogere onderwijsinstellingen wordt ervaren, blijkt dat alle voorbeelden van uiterst ongepaste aanmeldingen van jongeren betrekking hebben op moslimjongeren.⁴¹ Sommige van deze voorbeelden laten ook een stereotiepe en soms zelfs islamofobe attitude zien bij leraren en politieagenten, wat aantoont dat nationaal antiradicaliseringsbeleid alleen werkt wanneer de personen die het beleid in de praktijk uitvoeren over de juiste vaardigheden en het juiste inzicht beschikken. Leraren en jongerenwerkers beoordelen geobserveerd gedrag van een jongere vaak na een Prevent-trainingssessie van slechts één uur.

Deze bredere maatschappelijke realiteit toont dat een effectief antiradicaliseringsbeleid gezien moet worden als inclusief en niet-stigmatiserend, hoewel de realiteit soms anders is.

Een andere kwestie die nauw met deze problemen samenhangt is de vraag wie het op jongeren gerichte antiradicaliseringsbeleid leidt, stuurt en toepast. Daarom is de grote rol die de politie vaak heeft gespeeld in preventief antiradicaliseringsbeleid zeer problematisch voor de geloofwaardigheid en de effectiviteit van zulke beleidsmaatregelen. Bevindingen die in 2010 aan het *House of Commons Select Committee Inquiry* werden voorgelegd, wezen op een grote bezorgdheid over de rol van de politie. Die onvrede was gebaseerd op reële voorbeelden. Uit Kundnani's studie van de verklaringen van jongerenwerkers bleek bijvoorbeeld dat Prevent de Britse veiligheidsdienst toestond jongerenwerkers onder druk te zetten om informatie te verschaffen over de bewegingen en connecties van bepaalde jongeren. Een jongerenwerker wordt als volgt geciteerd: "Je moet melden of een individu tot de risicogroep behoort. Maar je moet ook informatie verstrekken over het algemene plaatje, tot en met de straathoeken waar jongeren van verschillende achtergronden zich ophouden, welke moskeeën ze bezoeken enzovoort".⁴²

In een ander geval, waarbij Prevent-financiering werd goedgekeurd voor een jongerenproject in een noordelijke stad, werd “informatiegaring” als een van de bestaansredenen voor het centrum genoemd.⁴³

Empirisch onderzoek naar zowel de nationale als de lokale operaties van Prevent heeft uitgewezen dat de politie een dominante speler is geworden bij de opzet en het beheer ervan.⁴⁴ Dat heeft de perceptie van ‘spionage’ versterkt, een realiteit die Sir David Omand, de architect van de Britse Prevent-strategie, toegaf in een interview met de *Financial Times*: hij suggereert daar dat het naïef zou zijn als de staat, in het kader van een zeer ernstige terreurdreiging, geen gebruik zou maken van inlichtingen die in via gemeenschapsgerichte Prevent-activiteiten vergaard zijn,⁴⁵

Praktijkwerkers beschouwen de eerste fase (2007-11) van de Britse Prevent-strategie nu als effectiever dan de latere fasen, in die zin dat ze lokale besluitvorming moge-

Die strategie gaat ervan uit dat jeugdwerkers die bij een gezin aankloppen een merkbaar andere impact hebben op de bereidheid van de jongere en zijn familie om deel te nemen aan een begeleidingstraject dan wanneer de politie dat doet.

lijk maakte, waarbij er werk gemaakt werd van contact van jongerenwerkers met moslimjongeren. De financiering hiervoor is echter grotendeels gestaakt (hoewel die nu mogelijk weer in stilte groeit), en Prevent legt nu de nadruk op toezicht en melding door leraren en ander overheidspersoneel.⁴⁶ Verder is er geen financiering voor moslimgemeenschapsorganisaties met een strenge, ultraconservatieve insteek, want zo’n insteek wordt gezien als onverenigbaar met ‘Fundamentele Britse Waarden’.⁴⁷

hoewel deze groepen hebben bewezen dat ze, net omwille van hun theologische interpretatie, in staat zijn moslimjongeren te bereiken die zich aangetrokken voelen tot gewelddadig extremisme.⁴⁸ Bepaalde lokale overheden proberen deze nationale aanpak nu wat aan te passen door eigen middelen in een andere strategie te investeren. In een van die zones in Noord-Engeland is een team van jeugdwerkers opgezet dat zowel preventief educatief werk verricht als het Channel-aanmeldings- en beoordelingsproces voor jongeren leidt. Die strategie gaat ervan uit dat jeugdwerkers die bij een gezin aankloppen een merkbaar andere impact hebben op de bereidheid van de jongere en zijn familie om deel te nemen aan een anti-extremisme begeleidingstraject dan wanneer de politie dat doet.⁴⁹

Radicalisering, weerbaarheid en educatie

Een preventief antiradicaliseringsbeleid voor jongeren focust uiteraard op 'radicalisering' en hoe dat kan worden voorkomen. Veel toonaangevende academische terrorisme-experten plaatsen echter vraagtekens bij het concept 'radicalisering'.⁵⁰ Het probleem ligt in de beperkte voorspellende kracht van radicaliseringsmodellen, en de inherente veronderstellingen over een 'lopende band' waarlangs moslimjongeren via steeds extremere politieke of theologische kringen richting terrorisme rollen (de *conveyor belt theory*). De realiteit die blijkt uit de analyse van daadwerkelijke terroristische daders, is dat velen van hen zeer snel, via '*flash radicalisation*', naar gewelddadige acties opschuiven, zonder betrokkenheid bij dergelijke kringen en met weinig tot geen kennis van de islam. Dit terwijl de meeste personen die bij zulke extreme (maar gezagsgetrouwe) groepen betrokken zijn, niet overgaan tot geweld.⁵¹ Dit gevaar van 'valse positieven' is problematisch voor 'pre-crime'-beleid zoals in Amsterdam, Denemarken en binnen het Britse Channel-systeem, dat individuele 'risicjongeren' probeert te identificeren om dan te interveniëren.⁵² Sommige (weliswaar controversiële) middenveldorganisaties vechten deze aanpak en de centrale rol ervan binnen Channel aan. Zij stellen dat er eenvoudigweg geen wetenschappelijke of empirische basis bestaat voor de beleidsaanpak waarbij jongeren op deze wijze worden opgespoord en naar begeleiding worden doorverwezen.⁵³ Internationaal wordt inderdaad steeds meer aanvaard dat we te weinig weten waarom sommige jongvolwassenen niet de kant van gewelddadig extremisme opgaan.⁵⁴

Deze inherente onzekerheid niet aanvaarden, kan de effectiviteit van antiradicaliseringsbeleid ondermijnen. De Britse ervaring met het rapporteren van jonge moslims die 'risico lopen' zoals hierboven beschreven, veroorzaakt mogelijk defensieve wrok en kan een negatief effect hebben op de bereidheid van jonge moslims om open gesprekken te voeren met jeugdwerkers, hoewel dit door recente empirische gegevens wordt betwist.⁵⁵ We merken dat de pedagogische kansen om een echte weerbaarheid

We merken dat de pedagogische kansen om echte weerbaarheid tegen extremisme te verhogen onder 'risicogroepen' tegenwerkt kunnen worden door de aannames van het 'radicaliseringsmodel' en de sterke gerichtheid op veiligheid van het programma.

tegen extremisme te creëren onder 'risicogroepen' tegengewerkt kunnen worden door de aannames van het 'radicaliseringsmodel' en door de sterke gerichtheid van het programma op veiligheid. De misvattingen van het soort veronderstellingen van het 'radicaliseringsmodel', werden aangetoond in een empirisch onderzoek

naar jonge neonazi's in het noordwesten van Engeland.⁵⁶ In tegenstelling tot de verwachting dat deze jongeren consistente haters waren op een traject naar racistisch geweld, bleek uit het onderzoek dat hun 'extremisme' eerder situatiegebonden was – in andere contexten hadden ze Aziatische vrienden en hun openlijke neonazilidmaatschap bleek een reactie op conflicten op straat met lokale moslimjongeren.

Voor een effectief antiradicaliseringsbeleid is het van vitaal belang te erkennen dat achter veel ogenschijnlijk 'extremisme' bij jongeren een fluide en veranderlijk denkpatroon en zelfs een vorm van 'aandachttrekkerij' schuilgaat. In de jaren 1980 en 1990 werden in Britse scholen aanzienlijke beleidsinspanningen gedaan om blank racisme tegen te gaan, maar de aanpak was vaak niet doeltreffend, vooral niet onder gemarginaliseerde jongeren in de arbeidersklasse. Veel van deze jongeren zagen 'antiracisme' als op het matje worden geroepen en gestraft worden door professionals wegens hun verondersteld 'racistisch' taalgebruik en gedrag. Het onderzoek van Hewitt in het zuidoosten van Londen laat zien dat dergelijk 'onhandig' pedagogisch werk het extreme racisme van deze jongeren vaak juist versterkte.⁵⁷ Empirisch onderzoek onder jeugdwerkers in het noorden van Engeland bevestigt deze bevindingen. De jeugdwerkers interpreteerden 'antiracisme' als het straffen en tot zwijgen brengen van 'racistische' jongeren, en niet als het aangaan van open educatieve processen die tot echte attitudewijzigingen en een hogere weerbaarheid tegen extremisme zouden kunnen leiden.⁵⁸

Opvoeders ervaren een gebrek aan overheidssteun of -training met betrekking tot de pedagogische respons, terwijl ze die net als de belangrijkste bijdrage zien die de educatieve sector kan leveren.

Ondanks deze inzichten zijn er binnen de Britse Prevent-strategie weinig praktijkvoorbeelden te vinden van echt educatieve werkwijzen.⁵⁹ In de eerste fase werden de inspanningen ondergraven door een gebrek aan training voor jeugdwerkers en door de weigering van de regering om in zulke training te investeren.⁶⁰ Het hoofdprobleem was dat het niet duidelijk was of opvoedend personeel van het beleid de

vrijheid kreeg om met de jongeren 'risky conversations' aan te gaan over politieke en religieuze thema's. Het resultaat was dat, net als in de eerdere antiracistische fase, jeugdwerkers de moeilijke onderwerpen uit de weg gingen.⁶¹ Huidig onderzoek naar de wijze waarop Britse scholen en hogere onderwijsinstellingen de door Prevent opgelegde wettelijke opdracht implementeren, laat zien dat opvoeders geen problemen hebben met de 'beschermingsdimensie' van deze opdracht. Ze herkennen namelijk het concept van individuele kwetsbaarheid voor extremistische boodschappen, en beschouwen die kwetsbaarheid als gelijkaardig aan kwetsbaarheid voor seksueel misbruik of bendege geweld.⁶² Ze ervaren echter een gebrek aan

overheidssteun of -training met betrekking tot de pedagogische respons, terwijl ze die net als de belangrijkste bijdrage zien die de educatieve sector kan leveren. Bepaalde individuele scholen nemen wel degelijk zelf initiatieven door hun eigen materiaal voor extremismebestrijding en tolerantiebevordering te ontwikkelen. Ze doen dat deels omdat ze van oordeel zijn dat Prevent hun moslimleerlingen zou stigmatiseren als ze zelf geen bijdrage leveren aan het curriculum. Dit bevestigt eerder onderzoek dat toonde dat opvoedkundigen meer training en ondersteuning nodig hebben om lastige politieke en sociale kwesties openlijk te durven bespreken.

De goede praktijk die in dit recente onderzoek wordt besproken, sluit aan bij de inzichten van onderzoekers van anti-extremisme in onderwijs zoals Lyn Davies.⁶³ Op basis van internationaal empirisch onderzoek over conflict en extremisme pleit Davies voor *meer* – en niet minder – radicale ideeën op scholen en hogere onderwijsinstellingen. Jongeren moeten worden aangemoedigd om openlijk over zaken te discussiëren, aldus Davies, en moeten de ruimte krijgen om sterke standpunten te verkondigen zonder dat daar bestraffing op volgt, maar waarbij hun leeftijdsgenoten die standpunten kritisch ter discussie kunnen stellen. Een dergelijke pedagogische benadering stimuleert jongeren om de complexiteit te leren kennen, van hun eigen identiteit, van die van ‘de ander’, en van politieke kwesties. Uiteindelijk zou die erkenning van het complexe karakter van deze kwesties wel eens de beste basis kunnen vormen voor weerbaarheid tegen extremistische ideologieën die jongeren simplistische verklaringen voorschotelen. In dit verband moedigen de bevindingen aan tot ‘kritisch denken’⁶⁴ via processen waarbij kwesties vanuit sterk verschillende perspectieven worden bekeken en het denkvermogen van jongeren op zowel emotioneel als cognitief niveau wordt aangesproken.⁶⁵ Een voorbeeld hiervan is te vinden in het ‘THINK’-project in Wales. THINK werd opgezet door een moslimorganisatie uit het middenveld om een antwoord te bieden op het toenemende racisme en de groeiende steun voor neonazisme onder lokale blanke jongeren. Open, stevige educatieve discussies met blanke jongeren hielpen die jongeren om hun attitude tegenover minderheden te herzien en een meer positieve kijk te ontwikkelen op hun eigen plaats in de samenleving.⁶⁶ Prevent weigerde dit werk financieel te steunen.

Jongeren moeten worden aangemoedigd om openlijk over zaken te discussiëren, en moeten de ruimte krijgen om sterke standpunten te verkondigen zonder dat daar bestraffing op volgt, maar waarbij hun leeftijdsgenoten die standpunten wel kritisch ter discussie kunnen stellen.

Waardering voor de complexiteit van maatschappelijke kwesties is een van de voornaamste doelstellingen van begeleidingsvorm waarbij jongeren en jongvolwassenen die als 'risicogroepen' voor extremisme zijn geïdentificeerd, aan het denken worden gezet. Voor bepaalde westerse landen, zoals Denemarken, is zulke individuele mentoring een essentieel onderdeel van het antiradicaliseringswerk. Het bouwt voort op hun bredere beleid om onvrede onder jongeren aan te pakken.⁶⁷ Zo'n mentorschap kan pas doeltreffend zijn als de mentor geloofwaardig is. Bovendien bestaat het gevaar dat een dergelijke rationalistische en cognitieve individuele benadering de structurele drijfveren voor extremistische sympathieën negeert en niets doet aan groepsdynamieken die kleine groepen jongeren samen de extremistische kant op sturen,⁶⁸ zeker gezien het recente onderzoek over het belang van subculturen in jeugdextremisme.⁶⁹

Groepsprojecten die werken op basis van 'contact theory' zijn een cruciaal element voor het creëren van inzicht in complexiteit onder jongeren. In dat soort projecten werken jongeren van diverse etnische, religieuze en sociale achtergronden samen aan educatieve projecten om een dialoog en relaties aan te gaan die voorbij het oppervlakkige niveau gaan en een daadwerkelijke verandering van attitudes nastreven. Brits onderzoek in een regio met diepe raciale conflicten leverde uiterst positieve resultaten op wanneer jeugdwerkers een dergelijke aanpak effectief wisten toe te passen.⁷⁰ Hoewel er niet kan worden aangetoond dat diepgaande etnische segregatie en spanning een directe oorzaak vormt voor betrokkenheid bij terrorisme, zijn er duidelijke indicaties dat dergelijke omstandigheden angst en wrok voor 'de ander' in de hand werken en kunnen leiden tot de aanvaarding van normen met een extreme dimensie.⁷¹

Conclusie: effectieve en constructieve stappen voor beleid en praktijk

Er bestaan duidelijke indicaties dat jonge westerse moslims zich gestigmatiseerd en uitgesloten voelen door het politieke en mediatieke betoog rond de 'War on Terror'. Als beleidsmakers willen dat preventieve antiradicaliseringsmaatregelen resultaat opleveren, moeten ze daarom leren van de internationale en vooral Britse beleidservaring die de basis vormt voor de aanbevelingen in dit hoofdstuk:

Antiradicaliseringsbeleid moet, zowel op papier als in de praktijk, *alle* vormen van politiek geweld binnen de samenleving aanpakken en niet alleen islamistisch extremisme.

Het mag ook *niet* door de politie en de veiligheidsdiensten worden aangestuurd, want dat is contraproductief voor de inspanning om jongeren en gemeenschappen mee te engageren.

De staat moet vertrouwen op opvoeders die door jongeren als geloofwaardig worden gezien (mogelijk met inbegrip van voormalige extremisten)⁷² en moet hen hun preventief werk laten doen zonder de exacte inhoud van dat werk van bovenaf op te leggen en tot in de details te bepalen wie dat werk mag uitvoeren. Dergelijk vertrouwen en een zekere terughoudendheid van de politie kan een oplossing vormen voor de vertrouwenskloof tussen jeugdwerkers en deradicaliseringsbeleidsmakers.

De staat moet opvoeders aanmoedigen om hun pedagogische rol te spelen en ‘moeilijke gesprekken’ aan te gaan, maar moet ze ook training en ondersteuning bieden om die opvoeders het zelfvertrouwen en de middelen te verschaffen om dit belangrijke werk te doen.

Hierop voortbouwend moet de staat opvoeders aanmoedigen om hun pedagogische rol te spelen en ‘moeilijke gesprekken’ aan te gaan, maar moet ze ook training en ondersteuning bieden om die opvoeders het zelfvertrouwen en de middelen te verschaffen om dit belangrijke werk te doen.

Jeugdwerk heeft hier een zeer belangrijke rol te spelen, want het kan jongeren het gevoel helpen geven dat ze zich kunnen engageren uit vrije wil. De ervaring leert dat zowel jeugdwerk dat bouwt aan een dialoog tussen gemeenschappen, als inzichten gebaseerd op de ‘contacttheorie’ hier een bijdrage aan kunnen leveren, vooral als wordt gewerkt vanuit perspectieven van volksgezondheid en educatie in de plaats van ordehandhaving.⁷³

Gezien de gevoelens van stigmatisering onder moslimjongeren zijn maatregelen die de focus leggen op burgerschapseducatie voor alle jongeren – aanleren van de vaardigheden en praktijken van democratische burgers – van vitaal belang. Bovenal zijn educatieve projecten die bij jongeren een aanvaarding van complexiteit van kwesties als identiteit, geloof en politiek bereiken, van essentiële waarde. Preventief beleid moet niet gefocust zijn op het monitoren van de gedachten en uitlatingen van jonge mensen, maar moet jongeren stimuleren om *meer* bezig te zijn met radicale ideeën; de kracht van democratie reëel ervaren biedt de beste kansen om jongeren weerbaar te maken tegen gewelddadig extremisme. Een dergelijke educatieve benadering van jongeren

belichaamt de realiteit van gelijkwaardig burgerschap voor jonge moslims – en dit moet verder gaan dan mooie grondwettelijke woorden op papier. Wanneer bepaalde etnische groepen binnen de samenleving minder onderwijs- en tewerkstellingskansen ervaren, is het voor hen uiteraard moeilijker om dat gelijkwaardig burgerschap te ervaren.

Deze aanbevelingen suggereren dat de effectiviteit van een openlijk antiradicaliseringsbeleid ter discussie moet worden gesteld, aangezien dergelijk beleid altijd het risico van wantrouwen vanuit gemeenschappen met zich meebrengt. Dit werk zou effectiever kunnen worden gedaan door vertrouwen te schenken aan regulier jeugdwerk binnen de gemeenschap en aan burgerschapseducatie in scholen – twee middelen waarover de beleidsmakers nu al beschikken.

EINDNOTEN

- 1 Deze tekst is een vertaling van Thomas, P. (2017), *The perception of counter-radicalisation by young people*, in: Colaert, L. (red.), *'Deradicalisation': Scientific insights for policy*, Brussel: Vlaams Vredesinstituut.
- 2 Fares, W., 2015, aangehaald in Grossman, M., et al. (2016), *Stocktake research project: A systematic literature and selective program review of social cohesion, community resilience and violent extremism 2011–15*, State of Victoria: Melbourne.
- 3 We gebruiken de term 'Groot-Brittannië' en niet 'het Verenigd Koninkrijk', want de Prevent-strategie is niet van toepassing op de beduidend andersoortige binnenlandse terrorismedreiging in Noord-Ierland.
- 4 Ragazzi, F. (2014), *Towards 'policed multiculturalism'? Counter-radicalisation in France, the Netherlands and the United Kingdom*, Parijs: SciencesPo.
- 5 Department for Communities and Local Government (DCLG) (2007), *Preventing violent extremism: Winning hearts and minds*, Londen: DCLG; Her Majesty's Government (HMG) (2011), *Prevent Strategy*, Londen: The Stationery Office; Her Majesty's Government (HMG) (2015), *Prevent duty guidance for England and Wales*, Londen: HMG; Thomas, P. (2012), *Responding to the threat of violent extremism – Failing to prevent*, Londen: Bloomsbury Academic.
- 6 E.g., Grossman, et al. (2016), *Stocktake research project*; Vermeulen, F. & Bovenkerk, F. (2012), *Engaging with violent Islamic extremism. Local policies in West European cities*, Den Haag: Eleven International Publishers.
- 7 Thomas, P. (2016), *Youth, terrorism and education: Britain's Prevent programme*, *International Journal of Lifelong Education*, Special Issue on 'Youth, Social Crisis and Learning', 35:2, 171–187.
- 8 UK Parliament Joint Committee on Human Rights (2016), *Counter-extremism, tweede rapport inzake sessie 2016–17*, juli, Londen: HMSO; English, R. (2009), *Terrorism and how to respond*, Oxford: Oxford University Press.
- 9 E.g., Ragazzi, *Towards 'policed multiculturalism'?*; Government of Canada (2011), *Building resilience against terrorism: Canada's counter-terrorism strategy*, Ottawa: Government of Canada.
- 10 Department for Communities and Local Government (DCLG) (2008), *Prevent Pathfinder Fund – Mapping of project activities 2007/08*, Londen: DCLG.
- 11 Pantucci, R. (2015), *"We love death as you love life": Britain's suburban terrorists*, Londen: Hurst; Nesser, P. (2015), *Islamist terrorism in Europe: A history*, Londen: Hurst.
- 12 Nesser, *Islamist terrorism in Europe*, 15.
- 13 Coolsaet, R. (2015), *What drives Europeans to Syria and to IS? Insights from the Belgian case*, Brussel: Egmont.
- 14 Phillips, C., Tse, D. & Johnson, F. (2011), *Community cohesion and Prevent: How have schools responded?* Londen: Department for Education.
- 15 Bij de '7/7'-bomaanslagen van juli 2005 kwamen 56 mensen om het leven, inclusief de vier plegers van de zelfmoordaanslagen. De daders waren jonge moslims (onder wie een Afrikaans-Caribische bekeerling) uit de regio West Yorkshire.

- 16 Thomas, P. (2008), *Evaluation of the Kirklees 'Preventing Violent Extremism' pathfinder: Issues and lessons from the first year*, Huddersfield: The University of Huddersfield.
- 17 Lowndes, V. & Thorp, L. (2010), Preventing violent extremism – why local context matters, in Eatwell, R. & Goodwin, M.J. (ed.), *The New Extremism in 21st Century Britain*, Oxford: Routledge, 136.
- 18 Iacopini, G., Stock, L. & Junge, K. (2011), *Evaluation of Tower Hamlets Prevent projects*, Londen: Tavistock Institute.
- 19 HMG, *Prevent Strategy*.
- 20 HMG, *Prevent duty guidance for England and Wales*.
- 21 Het Channel-proces in het VK betreft lokale overheden, de politie, wettelijke partners en de lokale gemeenschap. Die werken samen om individuen te identificeren die gevaar lopen bij gewelddadig extremisme betrokken te raken, beoordelen de omvang en de aard van dat risico en ontwikkelen passende ondersteuning voor dergelijke individuen; zie <https://www.counterextremism.org/resources/details/id/115/channel-process>.
- 22 UK Parliament Joint Committee on Human Rights, *Counter-extremism*.
- 23 Thomas, P. (2008), *Evaluation of the Kirklees 'Preventing Violent Extremism' pathfinder*:
- 24 Jongerenprojectwerker geciteerd in Iacopini et al., *Evaluation of Tower Hamlets Prevent projects*, 29.
- 25 Thomas, P. (2008), *Evaluation of the Kirklees 'Preventing Violent Extremism' pathfinder*:
- 26 Kundnani, A. (2009) *Spooked*, 17.
- 27 Ibid.
- 28 Department for Communities and Local Government (DCLG) (2010), *Preventing violent extremism: Sixth report of session 2009–10*, Londen: The Stationery Office.
- 29 UK Youth Parliament (2009), *Project Safe Space national report*, Londen: UKYP.
- 30 OSFJI, *Eroding Trust*.
- 31 Churchill, D. (2015), London child aged THREE in terror alert over radicalisation, *Evening Standard*, 27 July.
- 32 Busher, J., Choudhury, T. & Thomas, P. (2017), *What the Prevent duty means for schools and colleges in England: An analysis of educationalists' experiences*, Paper to the British Sociological Association conference, Manchester, 5 april.
- 33 Bijv. European Union Monitoring Centre (EUMC) (2006), *Muslims in the European Union – Discrimination and Islamophobia*, Brussel: EUMC; Choudhury, T. (2007), *The role of Muslim identity politics in radicalisation: A case study*, Londen: DCLG.
- 34 Hussain, Y. & Bagguley, P. (2012), Securitised citizens: Islamophobia, racism and the 7/7 London bombings, *The Sociological Review*, 60, 715–734.
- 35 Hickman, M., et al. (2012), Social cohesion and the notion of 'suspect communities': A study of the experiences and impacts of being 'suspect' for Irish communities and Muslim communities in Britain, *Critical Studies on Terrorism*, 5, 89–106.
- 36 Mythen, G., Walklate, S. & Khan, F. (2009), 'I'm a Muslim, but I'm not a Terrorist': Victimization, risky identities and the performance of safety, *British Journal of Criminology*, 49: 6, 736–754.
- 37 Thomas, *Responding to the threat of violent extremism*.
- 38 DCLG (2007), *Pathfinder fund guidance note for local authorities*, DCLG: Londen, 7.

- 39 Husband, C. & Alam, Y. (2011), *Social cohesion and counter-terrorism: A policy contradiction?* Bristol: Policy Press; Lowndes, et al., *Preventing violent extremism*.
- 40 Gable, G. (2011), *Lone wolves: Myth or reality? A Searchlight report*, Londen: Searchlight.
- 41 HMG, *Prevent duty guidance for England and Wales*.
- 42 Kundnani, *Spooked*, 28.
- 43 Ibid., 29.
- 44 O'Toole, T., et al. (2013), *Taking part: Muslim participation in contemporary governance*, Bristol: University of Bristol; Bahadur Lamb, J. (2012), *Preventing violent extremism: A policing case study of the West Midlands*, *Policing*, 7:1, 88–95.
- 45 Knight, S. (2010), *Preventing violent extremism in Britain*, *Financial Times Magazine*, 26 februari.
- 46 HMG, *Prevent duty guidance for England and Wales*.
- 47 HMG, *Prevent Strategy*.
- 48 Lambert, R. (2011), *Countering Al-Qaeda in London*, Londen: Hurst.
- 49 Thomas, P., Miah, S. & Purcell, M. (2016), *The Kirklees Prevent Young People's Engagement Team – learning from the first year*, Huddersfield: University of Huddersfield.
- 50 Coolsaet, R. (2016), *'All radicalisation is local': The genesis and drawbacks of an elusive concept*, Brussel: Egmont.
- 51 Nesser, *Islamist terrorism in Europe*
- 52 Amsterdam: Vermeulen, et al., *Engaging with violent Islamic extremism*; Denemarken: Lindekilde, L. (2015) *Refocusing Danish counter-radicalisation efforts: An analysis of the (problematic) logic and practice of individual de-radicalisation efforts*, in Baker-Beal, C., Heath-Kelly, C. & Jarvis, L. (ed.), *Counter-radicalisation – Critical perspectives*, Abingdon: Routledge, 223–241.
- 53 Coalition Against Global Extremism (CAGE) (2016), *The 'science' of pre-crime: The secret 'radicalisation' study underpinning Prevent*, Londen: CAGE.
- 54 Grossman, et al. (2016), *Stocktake research project*.
- 55 Busher, J., Choudhury, T. & Thomas, P. (2017), *What the Prevent duty means for schools and colleges in England*:
- 56 Cockburn, T. (2007), *Performing racism: Engaging young supporters of the far right in England*, *British Journal of Sociology of Education*, 28:5, 547–560.
- 57 Hewitt, R. (2005) *White Backlash: The politics of multiculturalism*, Cambridge: Cambridge University Press.
- 58 Thomas, P. (2002), *Youth work, racist behaviour and young people – education or blame?* *Scottish Journal of Youth Issues*, 4, 49–66.
- 59 Thomas, *Youth, terrorism and education*.
- 60 UK Youth Parliament, *Project Safe Space national report*.
- 61 Kundnani, *Spooked*.
- 62 Busher, J., Choudhury, T. & Thomas, P. (2017), *What the Prevent duty means for schools and colleges in England*:
- 63 Davis, L. (2008), *Educating Against Extremism*, Londen: Trentham Books.
- 64 Radicalisation Awareness Network (RAN) (2015), *Preventing radicalisation to terrorism and violent extremism*, Amsterdam: Radicalisation Awareness Network.

- 65 Grossman, et al., *Stocktake research project*.
- 66 Cantle, T. & Thomas, P. (2014), *Taking the Think project forward: The need for preventative anti-extremism educational work*, Swansea: Ethnic Youth Support Team.
- 67 Lindekilde, L. (2015) *Refocusing Danish counter-radicalisation efforts*:
- 68 Atran, S. (2010), *Talking to the enemy: Violent extremism, sacred values and what it means to be human*, Londen: Allen Lane.
- 69 Grossman, et al., *Stocktake research project*.
- 70 Thomas, P. (2011), *Youth, multiculturalism and community cohesion*, Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- 71 Thomas, P., en Sanderson, P. (2013), Crossing the line? White young people and community cohesion, *Critical Social Policy*, 33:1, 160–180.
- 72 Koehler, D. (2017), *Understanding de-radicalisation: Methods, tools and programs for countering violent extremism*, Londen: Routledge.
- 73 Thomas, *Responding to the threat of violent extremism*; Grossman, et al., *Stocktake research project*.